

Miten on tekevä -futuuri on tullut suomeen?

MARJA ITKONEN-KAILA

1. Taustaa

Esitellessään teoksessa Suomen kielen rakenne ja kehitys (1961: 234) ns. liittopreesensia ja -imperpektiä (*olen ~ olin koettava, lienet ~ olit yrittävä, olisi ~ oli tuova*) Lauri Hakulinen toteaa lyhyesti: »Näillä rakenteilla on pohjansa kansanmurteissa, mutta varsinaisiksi liittotempuksiksi ne ovat kehittyneet vieraiden mallien mukaan suhteellisen myöhään vasta suomen kirjakielessä.»¹

Hakulinen viittaa Osmo Ikolan kaksiosaiseen tutkimukseen (1949, 1950), joka käsittelee vuoden 1642 Raamatun ja yleisemminkin vanhan kirjakielen tempuksia ja moduksia. Referoin siitä seuraavassa lyhyesti jaksoja, jotka koskevat merkitykseltään futuurisen liittopreesensin esiintymistä Agricolalla; huomattavasti harvinaisempaa liittoperfektia koskevat tiedot eivät vaikuta olennaisesti kokonaiskuvaan.

Ikola osoittaa ensinnäkin, että futuuria edustava tyyppi *olen tekevä* on Agricolalla suhteellisesti harvinaisempi kuin vuoden 1642 Raamatussa (1949: 144, 151). Selvästi eniten Agricola käyttää tätä tyyppiä Uudessa testamentissa, mutta siinäkin sen osuus kaikista merkitykseltään futuurisista ilmauksista on vain noin 4 % (suhte 50 : 1 411). Futuuri on Agricolan UT:ssa noin 60 %:ssa tapauksista ilmaistu preesensmuodolla. Toisella sijalla (437 esiintymää = 31 %) on tyyppi *pitää tekemän*, jonka selvä esikuva on ruotsin *skall göra*, ja 5 % tapauksista on tyyppiä *tahdon tehdä* (mts. 133, 151, 184, 217).

¹ Seuraavissa painoksissa (3. p. 1968, s. 205; 4. p. 1979, s. 249) Hakulinen sanoo näiden rakenteiden kehittyneen varsinaisiksi liittotempuksiksi »vieraiden, joko germaanisten tai balttilaisten taikka ehkä molempienkin mallien mukaan suhteellisen myöhään. Kehitys niitä kohti on kuitenkin ollut idullaan jo myöhäiskantasuomessa.» Tekijälle lienee kuitenkin sattunut tässä jokin sekaannus; kohdassa viitataan mm. Osmo Ikolan tutkimukseen (Vir. 1960, s. 364–), jossa sama selitys annetaan perfektistä ja pluskvamperfektistä.

Agricolan muista teoksista on Piinassa, Veisuissa ja ennustuksissa sekä Profeetoissa vain pari yksinäistä liittopreesensia kussakin (mts. 151). Abc-kirjassa rakenne esiintyy uskontunnustukseen sisältyvässä lauseessa *Sielte on tuleua domitzeman eleuet ia colluet* (I 010), ja vain tässä yhteydessä se on myös Käsikirjassa ja Messussa (yhteensä 5 kertaa). Psaltnarista Ikola ei ole pannut merkille yhtään liittopreesensia, sen sijaan *pitää tekemän* -tyyppi esiintyy siinä 223 kertaa (mts. 152, 184). Rukouskirjasta annetaan muutama esimerkki *olen tekevä* -tyypistä (mts. 151). Erikseen esitellään futuurityyppi *olen tekeväinen*, joka esiintyy Agricolalla muutaman kerran; jokunen esiintymä on myös mm. Westhin tekstissä ja Upsalan evankeliumikirjan fragmentissa (mts. 156–157).

Pohtiessaan *olen tekevä* -rakenteen alkuperää Ikola toteaa, että kansankielessä rakennetta kylläkin esiintyy, mutta ei selvästi futuurisessa merkityksessä. Sillä ilmaistaan murteissa joko aiottua tai tarpeellista, välttämätöntä tekemistä, esim. Virrat »Kyllä minä maksan ja *olen maksava* (= minun tulee maksaa)»; Ruovesi »Joll’ette anna minulle niin paljon kun *tuleva on*, niin –»; Kylmäkoski »Paljoko Lauhkonen sinnev vei; paljonko se *on saapa?*» (poimintoja Setälän ja Kanniston murre tutkimuksista, mts. 160). Liittopreesensin futuurinen käyttö ei siis voi suoranaisesti pohjautua murteisiin; kuitenkin rakenteen käyttö on esim. juuri uskontunnustukseen sisältyvän, usein kuullun lauseen välityksellä voinut vanhimmassa kirjakielessä laajentua yli alkuperäisten rajojensa (mts. 159–162).

Ikola viittaa myös mahdollisiin vieraskielisiin esikuviin. Todennäköisimpänä hän näyttää pitävän ruotsin *warder görande(s)* -tyyppiä, mutta huomauttaa, ettei muodollisen vastaavuuden tarvitse perustua mihinkään tietoiseen käänösprinsiippiin. Esikuvana saattaisi hänen mukaansa tulla kysymykseen myös latinan perifrastinen futuuri *facturus sum*, ehkä saksan *wird tun* -futuurikin. Silti Agricolan UT:ssa on »kuitenkin sellaisia tapauksia, joissa mikään näistä esikuvista ei ole voinut antaa välitöntä aihetta liittopr:n valintaan. Jo Agricola käyttää siis liittopreesensia usein omintakeisesti, ilman minkään vieraan esikuvan vaikutusta» (mts. 154–155).

On tekevä -futuurin kovin epätasainen edustus Agricolan eri teoksissa viittaa nähdäkseni kuitenkin siihen, että rakenteen esiintymiselle on etsittävä syitä lähötötekteistä. Merkitykseltään futuurinen liittopreesens keskittyy siis miltei yksinomaan Uuteen testamenttiin, jonka kielipohja on tunnetusti paljon monipuolisempi kuin Agricolan muiden suomennosten. Olen verrannut Agricolan UT:sta löytämiäni liittopreesens tapauksia kaikkiin Agricolan erikielisiin esikuviin. Näitä on Arthur Hjeltin (1909) selvityksen mukaan kuusi: 1) Erasmus julkaisema Uuden testamentin kreikkalainen alkuteksti, 2) latinalainen Vulgata-käännös (= Vulg.), 3) Erasmus latinalainen käännös (= Er.), 4) Lutherin saksannos (= L), 5) v:n

1526 ruotsalainen Uusi testamentti (= NT) ja 6) v:n 1541 ruotsalainen kokoraa-
mattu, ns. Gustaf Vasas Bibel (= GVB).²

2. *On tekevä* -futuurityypin erikieliset mallit Agricolan Uudessa testamentissa

Merkitykseltään futuurinen liittopreesenstyyppi *on (oli, olisi) tekevä(inen)* esiintyy
Agricolan UT:n tekstiosassa poimintojeni mukaan 71 kertaa. Tapauksista 40 on
UT:n alkupuoliskossa (= evankeliumit ja Apostolien teot) ja 31 jälkipuoliskossa.³

Apuverbin aikamuodolla, moduksella ja persoonamuodolla ei ole tarkasteluni
kannalta merkitystä, sillä nehen määräytyvät alkuteksteistä käsin. Käsittelenkin
seuraavassa kaikkia tapauksia yhtenäisenä ryhmänä. Myöskään pitempää tyyppiä
on (oli, olisi) tekeväinen ei ole tässä tarpeen erottaa omaksi ryhmäkseen. Olen
löytänyt näitä UT:sta 10 tapausta, joista 4 on alkuosassa ja 6 jälkiosassa. Siihen,
onko kääntäjä valinnut lyhyemmän vai pitemmän muodon, ei vieraskielisillä esi-
kuvilla ole voinut olla vaikutusta. Pitempi muoto ei näytä käytöltään ja merki-
tykseltään mitenkään eroavan lyhyemmästä; ainoa ehkä merkille pantava seikka
on se, että jälkiosan kuudesta tapauksesta viisi osuu UT:n neljän viimeisen kirjan
(Heprealaiskirje, Jaakobin ja Juudaan kirjeet, Ilmestyskirja) muodostamaan jak-

² Käyttämistäni laitoksista ks. lähdeluetteloa. Gustaf Vasas Bibelin (1541) kohdat olen
Uuden testamentin osalta tarkistanut Natan Lindqvistin julkaisemasta laitoksesta *Nya Tes-
tamentet i Gustaf Vasas Bibel under jämförelse med texten av år 1526* (1941), kirjoitukseni
loppupuolella mainitut Vanhan testamentin kohdat itse Gustaf Vasa Bibelistä (= Biblia,
Thet är, All then Helgha Scriff, på Swensko. Vpsala 1541). – Agricolan sitaattien yh-
teydessä sulkeissa oleva numero viittaa Mikael Agricolan Teosten II osaan, ellei ole toisin
mainittu.

³ Kokonaan eri tyyppiä ovat ne Agricolalla muutaman kerran esiintyvät liittopreesensit ja
-imperfektit, jotka eivät viittaa (nyky- tai menneen hetken kannalta) myöhempään vaan
samaa aikaan, esim. Kol. 3:1 *nin etzikette ne quin ylhelle ouat, cussa Christus ombi*
Jumalan oikialla kädelle istuua (559); Mark. 10: 32 *Ja he olit tielle meneueiset* Jerolimian
(139); Luuk. 2:33 *Ja henen Isens ia Eitins olit imechteleueiset* nijste quin heneste sanottin
(168). Jotkin näistä, mm. mainitut tapaukset, palautuvat UT:n kreikassa usein esiintyvään
(alkuaan seemiläisperäiseen, Blass 1965: 215) rakenteeseen, jonka osina ovat apuverbin
einai 'olla' persoonamuoto + pääverbin partisiipin preesens, esim. Mark. 10:32 *ēsan ana-
bainontes* 'olivat meneviä, menossa (ylös)'. Rakenne siirtyi toisinaan sellaisenaan latinalai-
siin käännöksiin (esim. tässä tapauksessa = *erant adscendentes*) ja niistä edelleen ruotsa-
lasiin (the *wāro* – *gongandes vpp*). – Kuten Ikola (1950: 222–223) huomauttaa, vastaa-
vanlaista liittoimperfektiä tavataan myös Kalevalassa ja Kantelettaressa. Ainakin yksi hänen
antamistaan kolmesta esimerkistä (Anoppi, koria muori, / *oli* aittahan *menevä*, Kant. III
57: 98–99) näyttää Väinö Kaukosen säetutkimusten (1984: 859) valossa kiistattomasti ai-
dolta. Vrt. myös englannin *is doing* -rakenteeseen.

soon.⁴ Käytän seuraavassa yksinkertaisuuden vuoksi kaikista *on (oli, olisi) tekevä(inen)* -tyyppisistä tapauksista yhteisnimitystä *on tekevä* -tyyppi.

2.1. Kreikka ja saksa

Kreikka voidaan mahdollisena mallinantajana jättää kokonaan pois laskuista, koska siinä ei lainkaan ole vastaavanlaista liittofutuuria. Kreikassa futuuri ilmaistaan yleensä yksinäistempuksella, harvemmin perifrastisella muodolla *mellei* (mm. 'aikoo', 'tahtoo') + infinitiivi.

Lutherin saksannoksessa on aineistoni tapauksissa käytetty useimmiten *wird tun* -futuuria, joka tuskin on voinut olla *on tekevä* -tyypin suoranaisena mallina, ei ainakaan sen perimmäisenä lähtökohtana. Muutamissa kohdin futuurin vastineena on saksassa preesensmuoto (kyseessä on silloin yleensä *kommen*-verbi), joskus modaaliverbi *sollen, wollen, können* + infinitiivi, esim. Matt. 11:10 – – der deinen weg fur dir *bereiten sol* (Agr. ioca *walmistapa on* sinun tijes sinun etees, s. 51); Luuk. 10:1 *da er wolt hin komen* (Agr. *cuhunga hen itze oli tuleua*, s. 196); Mark. 8:37 Oder was *kan der Mensch geben* (Agr. Eli mite Inhiminen *on andaua*, s. 133).

Lutherilla on lisäksi kuusi kertaa ilmaus *(zu)künfftig ist*, joka on muodoltaan varsin lähellä suomen *on tuleva* -ilmausta. Esim.:

Matt. 17:22 *Es ist zukünfftig*, Das des menschen Son vberantwortet werde in der Menschen hende / Agr. *Tuleua on*, että Inhimisen Poica ylenannetan Inhimisten käsijn (71)

Room. 5:14 – – wie Adam, welcher ist ein Bilde, des, der *zukünfftig war* / Agr. – – quin Adam, ioca ombi sen Cuaa, quin ielken *tuleua oli* (429)

Ilm. 11:17 – – HERR allmechtiger Gott, der du bist, vnd warest, vnd *künfftig bist* / Agr. HERRA Caikiualdias Jumala ioca olet, ia olit, ia *tuleua olet* (693).

⁴ Joukossa on niinkin erikoinen tapaus kuin *ylessöueinen* (= ylessyöväinen) *ombi* (Hepr. 10:27, s. 647); muissa neljässä on pääverbinä *tulla*, ne ovat siis tyyppiä *on tulevainen* (Hepr. 10:37, s. 648; Hepr. 11:8, s. 649; Juud. 18, s. 669; Ilm. 4:8, s. 678). – UT:n neljässä viimeisessä kirjassa näyttää olevan muitakin poikkeavia kielellisiä piirteitä. Ilkka Savijärven (1988: 76) mukaan kieltoverbistä esiintyy UT:ssa muoto *eivät* 143 kertaa ja *evät* 7 kertaa; Index Agricolaensiksen avulla tekemäni tarkistus osoittaa, että seitsemästä *evät*-tapauksesta kuusi osuu juuri UT:n loppujaksoon Heprealaiskirje – Ilmestyskirja. Ks. myös Nikkilä 1993: 602. Agricola näyttää Lutherin tavoin pitäneen neljää viimeistä kirjaa UT:n muita osia vähempiarvoisina (Viljo ja Kari Tarkiainen 1985: 190). Nikkilä (mp.) viittaaakin mahdollisuuteen, että Agricola on ehkä jättänyt nämä kirjat jonkun toisen käännettäviksi tai ainakin tarkistettaviksi.

Tämä Lutherin ilmaus ei kuitenkaan ole yhtään kertaa ollut yksinään Agricolan *tuleva on* -tyypin mallina, sillä kaikissa kuudessa tapauksessa on esikuvan tarjonnut myös latinan *venturus* t. *futurus est*, ruotsin *(til)kommandes är* tai molemmat yhdessä. Ilmaus *(zu)künfftig ist* esiintyy sitä paitsi Lutherin käännöksessä niin harvoin, että sillä on tuskin voinut olla vaikutusta Agricolan *on tekevä* -tyypin käyttöön.

2.2. Mallina ruotsin *warder görande(s)*

Agricolan *on tekevä* -tyypin vastineena on sekä NT:ssä (1526) että GVB:ssä (1541) useimmiten futuurityyppi *skal göra*. Sen ohella esiintyy myös futuurityyppiä *warder görande(s)*, joka lienee alkuaan muodostettu latinan perifrastisen futuurin *facturus est* käännösvastineeksi (Lindqvist 1941: xxx). Tyyppi *warder görande(s)* on NT:ssä paljon yleisempi kuin GVB:ssä, jossa se on usein korvattu *skal göra* -futuurilla.

Agricolan Uuden testamentin 71:n *on tekevä* -esiintymän joukossa on seitsemän tapausta, joissa liittopreesensin esikuvana on nähtävästi ollut yksinomaan ruotsin *warder görande(s)* -tyyppi. Tämä ei tosin täysin vastaa muodoltaan suomen *on tekevä* -rakennetta – apuverbinähän ei ole *vara* 'olla' vaan *varda* 'werden; bli' –, mutta se on kuitenkin suomen ilmausta lähempänä kuin saksan *wird tun* -rakenne; latinassa taas on kaikissa näissä tapauksissa yksinäistempus. Neljässä ensimmäisessä tapauksessa *warder görande(s)* -tyyppi on vain NT:ssä, kolmessa muussa sitä käyttävät sekä NT että GVB. Tapaukset ovat seuraavat:⁵

Joh. 6:27 – – waan site ioca pysypi ijancaikiseen Elemeen, ionga Inhimisen Poica ombi teille *andaua* (261) / NT – – then menniskiones son idher *giffuandes warder* (GVB *giffua skal*, Vulg., Er. *dabit*, L *geben wird*)

Joh. 13:33 Te *oletta* minua *etzinet* [painovirhe, po. *etziuet*, kuten lähtötekstit osoittavat] – – (286) / NT j *wardhen sökiande effter mich* (GVB j *skolen sökia migh*, Vulg., Er. *quaeretis me*, L Jr *werdet mich suchen*)

Ap.t. 1:11 Teme Jesus ioca teilde ylesotettin Taiuasen, hen ombi nin *tuleua*, quin te näitte henen meneuen Taiuasen (314) / NT – – han *wardher sää kommandes* (GVB han *skal så komma*, Vulg., Er. *sic veniet*, L *wird komen*)

Room. 5:14 – – quin Adam, ioca ombi sen Cuua, quin ielken *tuleua oli* (429) / NT, GVB – – huilkin som är hans lijknilse som *tilkommande war* (Vulg. *qui est forma futuri*, Er. *qui typum gerit illius futuri*, L *welcher ist ein*)

⁵ Jos NT:n ja GVB:n sanamuodot eroavat toisistaan vain ortografialtaan, esitän sitaatin NT:n mukaan. Vastaavasti jos latinalaisissa käännöksissä on vain ortografisia eroja, esitän sitaatin Erasmusuksen mukaan.

Miten *on tekevä* -futuuri on tullut suomeen?

Bilde, des, der *zukünfftig war*)

2. Tess. 1:10 – – koska hen *tuleua ombi* – – (571) / NT thå han *kommande wardher* (GVB tå han *skal komma*, Vulg., Er. cum *venerit*, L wenn er *komen wird*)
2. Tim. 3:1 Sille ette *tuleuat ouat* Inhimiset iotca itzeheitens racastauat – – (589) / NT, GVB ty ther *wardha kommande* menniskior (Vulg., Er. *erunt homines*, L es *werden Menschen sein*)
2. Piet. 3:10 Mutta HErran peiue *ombi tuleua*, ninquin warghas ööllä (616) / NT, GVB Men herrans dagh *wardher kommande* (Vulg. *Adveniet*, Er. *Veniet*, L Es *wird* – – *komen*).

2.3. Mallina latinan *facturus est*

Valtaosalle Agricolan *on tekevä* -tapauksista eli 41 kertaa 71:stä on mallin selvästi tarjonnut yksinään latinan perifrastinen futuurityyppi *facturus est*, jonka osina ovat apuverbi *esse* 'olla' ja pääverbin partisiipin futuuri. Apuverbien vastaavuuden vuoksi tämä tyyppi muistuttaa muodoltaan suomen *on tekevä* -rakennetta vielä läheisemmin kuin ruotsin *warder görande(s)*. Tapausten lukuisuuden vuoksi on nähdäkseni aivan ilmeistä, että futuurimerkityksisen liittopreesensin näinkin yleinen käyttö UT:n suomennoksessa on nimenomaan latinan vaikutusta, joskin ruotsin *warder görande(s)* -tyyppi on sitä epäilemättä vielä tukenut.

Latinan ratkaiseva merkitys Agricolan liittopreesensin käytölle ei ole tullut aiemmassa tutkimuksessa selvästi esiin, koska siinä ei ole otettu huomioon, että Agricolalla on latinankielisenä lähtötekstinään Vulgatan ohella – ja sitä nähtävästi paljon tärkeämpänäkin – ollut Erasmusuksen käännös. Erasmus nimittäin käyttää käännöksessään *facturus est* -futuuria huomattavasti enemmän kuin Vulgata, jossa futuuri on useimmiten ilmaistu yksinäistempuksella, ns. 1. futuurilla (*faciet*). Agricolan *on tekevä* -tapausten kohdalla on Vulgatassa liittomuoto *facturus est* 28 kertaa, mutta Erasmusuksen käännöksessä peräti 56 kertaa. Erasmusuksen käännös on yksinään, ilman Vulgatan tai ruotsin *warder görande(s)* -tyypin tukea, tarjonnut Agricolalle esikuvan 19 kohdassa, sen sijaan Vulgata yksinään enintään kahdessa (toinen tapaus on epävarma). Melkoiselle osalle niitä tapauksia, joissa Ikola (1949: 155) on nähtävästi päätellyt Agricolan käyttäneen *on tekevä* -tyyppiä omintakeisesti, löytyy siis malli juuri Erasmusuksen käännöksestä.

Esimerkkejä tapauksista (yhteensä 20), joissa tyyppi *facturus est* on sekä Vulgatassa että Erasmusuksen käännöksessä:

Matt. 3:11 Mutta se, ioca minun ielkin *tuleua ombi*, se wäkewembi minua on (27) / Vulg., Er. qui post me *venturus est* (NT, GVB men then effter mich *kommer*, L Der aber nach mir *kompt*)

Joh. 6:64 Sille ette Jesus kylle tiesi – – cuca henen *oli petteuä* (263) / Vulg.

quis *traditurus esset* eum, Er. quis *proditurus esset* eum (NT, GVB hwilken honom *förrådha skulle*, L welcher jn *verrhaten würde*)

Ap.t. 20:22 Mine – – matkustan Jerusalemijn, en tiedhe mite minun cochtani sielle *tuleua ombi* (369) / Vulg. quae in ea *ventura sint*, Er. quae in ea *obventura sint* (NT, GVB hwad mich *öffuergå skall*, L was mir – – *begegnet wird*)

2. Tim. 4:1 – – ia HErRAn Jesusen Christusen, ioca *on domitzepa* ne Eleuet ia coolluet (590) / Vulg., Er. qui *judicaturus est* (NT, GVB then ther *döma skall*, L der da *zukünfftig ist zu richten*)

Ilm. 1:4 Armo olchohon teille ia Rauha, henelde ioca ombi, ia ioca oli, ia ioca *tuleua on* (670) / Vulg., Er. qui est, & qui erat, & qui *venturus est* (NT, GVB som *komma skall*, L der da *kompt*).

Tapaukset, joissa tyyppi *facturus est* on vain Vulgatassa:

Joh. 1:15 – – Minun ielkijni *on tuleua*, ioca minun edhellen ombi ollut (246) / Vulg. Qui post me *venturus est*, ante me factus est [esikuvana epävarma, koska suom. ja lat. virkkeet eroavat rakenteeltaan toisistaan] (Er. quiquum me *sequeretur*, NT han *kom* effter migh, GVB Effter migh *skal komma*, L Nach mir *wird komen*)

1. Kor. 15:37 Ja iota sine kyluet, eipe se ole se Rumis ioca *tuleua on*, Waan yxi palias Jyue (490) / Vulg. corpus quod *futurum est* (Er. corpus, quod *nascetur*, NT lekamenen som *födhas skall*, GVB then kroppen som *warda skal*, L der Leib, der *werden sol*).

Esimerkkejä tapauksista (yhteensä 19), joissa tyyppi *facturus est* on vain Erasmusuksen käännöksessä:

Matt. 11:10 Catzo mine lehdeten minun Engelin sinun casuos eten, ioca *walmistapa on* sinun tijes sinun etees (51) / Er. qui *praeparaturus est* (Vulg. *praeparabit*, NT, GVB *skal tillredha*, L *bereiten sol*)

Matt. 13:49 Nein mös *on tuleua* Mailman lopusa (60) / Er. Sic *futurum est* (Vulg. *erit*, NT, GVB *skal skeep*, L *wird – – gehen*)

Mark. 12:9 Mite sijs nyt Winatarhan Herra *ombi tekeue?* (144) / Er. Quid igitur *facturus est* (Vulg. *faciet*, NT, GVB *skal – – göra*, L *wird – – thun*)

Luuk. 2:10 Sille catzo mine ilmoitan teile swren ilon, ioca *tuleua on* caikelle Canssalle (167) / Er. quod *futurum est* (Vulg. *erit*, NT, GVB *wederfaras skall*, L *widerfaren wird*)

Joh. 4:25 Sanoi henelle waimo, Mine tiedhen, ette Messias *ombi tuleua* (254) / Er. *venturus est* (Vulg. *venit*, NT, GVB *skal komma*, L *kompt*)

Hepr. 11:8 Ja [Abraham] wlosmeni, ia ei tiennyt cuhunga hen *oli tuleuainen* (649) / Er. quo *esset venturus* (Vulg. quo *iret*, NT huart han *foor*, GVB hwart han *komma skulle*, L wo er hin *keme*)

Ilm. 21:4 Ja Jumala *on poispyhckiue* caiki Kynelit heiden Silmistens (713) /

Miten on tekevä -futuuri on tullut suomeen?

Er. *abstersurus est* (Vulg. *absterget*, NT, GVB *skall afftorka*, L *wird ab-wisschen*).

Muut tapaukset, joissa Erasmus on yksinään ollut mallina: Matt. 17:21 (s. 71) *Tuleua on*, Er. *Futurum est*; Mark. 8:37 (133) *on andaua*, Er. *daturus est*; Mark. 13:19 (149) *eike – – tuleua ole*, Er. *nec futura est*; Luuk. 6:7 (180) *parandaua olis*, Er. *sanaturus esset*; Luuk. 8:17 (188) *on tuleua*, Er. *sit – – venturum*; Luuk. 9:31 (194) *teutteueinen oli*, Er. *completurus erat*; Luuk. 17:20 (219) *olis tuleua*, Er. *venturum esset*; Joh. 11:27 (279) *oli tuleua*, Er. *venturus erat*; Joh. 13:21 (286) *ombi – – petteue*, Er. *proditurus est*; 1. Joh. 2:18 (621) *tuleua ombi*, Er. *venturus est*; 1. Joh. 4:3 (624) *ombi tuleua*, Er. *venturus sit*; Juud. 18 (669) *tuleuaiset ouat*, Er. *futuros*.

2.4. Malleina sekä *facturus est* että *warder görande(s)*

Lisäksi on 17 tapausta, joissa Agricola on voinut käyttää mallinaan sekä latinaa että ruotsia, joissa siis ainakin toisessa latinalaisessa käännöksessä on vastaavassa kohden *facturus est* -tyyppi ja ainakin toisessa ruotsalaisessa käännöksessä *warder görandes* -tyyppi. Juuri tällaiset tapaukset ovat voineet vahvistaa kääntäjän mielessä tunnetta *on tekevä* -rakenteen sopivuudesta myös *warder görande(s)* -rakenteen vastineeksi. Esimerkkejä:

Matt. 24:42 (92) *Waluocat sis, sille ette te tiedhe, mille hetkelle teiden Herran on tuleua* / Vulg., Er. *qua hora dominus vester venturus sit*, NT, GVB *huad tijdh / hwadh stund / idher herre wardher kommande* (L *ewer HErr komen wird*)

Mark. 13:12 (148) *Nin ombi Welij weliens ylenandawa colemahan* / Er. *Traditurus est autem frater fratrem in mortem*, NT och *warder then ena brodhren öffwerantwardandes then andra j döden* (Vulg. *tradet*, GVB *skal offuerantwarda*, L *wird – – vberantworten*)

1. Kor. 16:12 (493) *Tuleua hen quitengin on, coska henen nin sopi* / Er. *venturus est autem*, NT, GVB *doch warder han likawell kommandes* (Vulg. *veniet*, L *wird – – komen*)

2. Tess. 3:4 (573) – – *ette te teet, ia tekeueiset oletta mite me teille keskenyet olema* / Er. *& faciatis & facturi sitis*, NT, GVB *athi gören och görandes warden* (Vulg. *& facitis & facietis*, L *das jr thut vnd thun werdet*)

Ilm. 17:8 (705) *Se Peto – – ombi iellens ylestuleua Sywuydheste* / Vulg., Er. *Bestia – - adscensura est de abyssu*, NT och *thet warder vpstighande vthaff affgrunden* (GVB *skal – – vpkomma*, L *wird – – komen*).

2.5. Esikuvattomat tapaukset

Kokonaan vaille muodollista mallia jää 71:stä *on tekevä* -tapauksesta loppujen lopuksi vain kuusi. Näistä kaksi on UT:n alkupuoliskossa, ei kuitenkaan aivan alussa vaan vasta Luukkaan ja Johanneksen evankeliumeissa, ja neljä loppupuoliskossa. Tapaukset ovat seuraavat:

- Luuk. 9:26 (193) Site mös Inhimisen Poian pite häpiemen, coska hen *on tuleua* (Vulg., Er. cum venerit, NT, GVB thå han *kommer*, L wenn er *komen wird*)
- Joh. 7:42 (267) – – ia sijte Bethlehemin Caupungist cussa Daudid oli, Christus *on tuleua* (Vulg. venit Christus, Er. veniet Christus, NT, GVB Christus *skall komma*, L *solle Christus komen*)
1. Kor. 7:31 (472) Sille ette temen mailman meno *ombi meneue* (Vulg., Er. *praeterit*, NT *förgåår*, GVB *förgåås*, L *vergehet*)
 2. Tess. 1:5 (571) Jotca osottauat, Ette Jumala *on* oikiasti *Domitzepa* (Vulg., Er. in exemplum / Documentum / *justi judicii* Dei, NT, GVB såsom it witnessbyrd / itt bewijs / til gudz *retwisa doom*, L das Gott recht *richten wird*)
 2. Joh. 2 (628) – – sen Totudhen tähdhen ioca meisä pysypi, ia meiden cansanna *ombi eleue* ijancaikisesta (Vulg., Er. nobiscum *erit*, NT, GVB medh oss *wara skall*, L bey vns *sein wird*)
- Hepr. 12:11 (653) Mutta sitelehin hen *ombi andaua* Rauhalisen wanhurskau-dhen Hedelmen (Vulg. *reddet*, Er. *reddit*, NT, GVB *wedhergeller han*, L *wird sie geben*).

Nämä tapaukset selittynevät aivan luonnollisesti siten, että kun Agricola on kääntäessään vähitellen tottunut tähän rakenteeseen, hän on työn edetessä pitemmälle uskaltanut käyttämään sitä silloin tällöin ilman vieraskielistä esikuvaakin. Samantapaisen havainnon olen tehnyt Agricolan ablatiiviagentin käytön kohdalla (1992: 144).

2.6. Tyyppi *on tuleva(inen)*

Ylivoimaisesti suurimmassa osassa UT:n liittopreesenstapauksia on pääverbinä *tulla*. Liittomuoto *on (oli, olisi) tuleva(inen)* esiintyy kaikkiaan 45 kertaa. Muista verbeistä on esiintymiä yhteensä vain 26. Nämä muut pääverbit ovat *pettää* (4 kertaa), *tuomita* (3), *antaa* (3), *tehdä* (2), *elää*, *etsiä*, *heittää*, *kärsiä*, *mennä*, *parantaa*, *poiskuivata*, *poispyyhkiä*, *täyttää*, *vaeltaa*, *valmistaa*, *ylenantaa*, *ylessyödä*, *ylestulla*.

Esimerkkejä *on tuleva(inen)* -tapauksista:

Matt. 2:13 Sille *tuleua on*, että Herodes etzepe lasta hucuttaxens (25)

Miten *on tekevä* -futuuri on tullut suomeen?

- Matt. 8:11 Mutta mine sanon teille, että monda *ouat tuleuaiset* idhest ia lennest (41)
- Mark. 13:35 Nin waluacat sijs, sille ettei te tiedhe coska Honen Herra *tuleua on* (149)
- Luuk. 2:10 Sille catzo mine ilmoitan teile swren ilon, ioca *tuleua on* caikelle Canssalle (167)
- Luuk. 17:20 Coska hen nyt Phariseusilde kysyttin, Coska Jumalan Waldakunda *olis tuleua*, wastasi hen heille – – (219)
- Joh. 16:13 Ja mitke *tuleuat ouat* ne hen teille ilmoitta (293)
- Ap.t. 19:4 – – ia sanoi Canssalle, ette heiden piti vskoman sen päle ioca henen ielkins *oli tuleua* (365)
1. Kor. 16:12 *Tuleua* hen quitengin *on*, coska henen nin sopi (493)
- Filipp. 2:24 Mutta mine Vskalan Herran päle, ette mine mös itze pian *olen tuleua* (549)
2. Tim. 3:2 Sille ette *tuleuat ouat* Inhimiset iotca itzeheitens racastauat (589)
2. Piet. 3:10 Mutta HErran peiue *ombi tuleua*, ninquin warghas ööllä (616)
- Hepr. 10:37 Sille ette wiele wehen hetken pereste, nin se tulepi, ioca *tuleuainen ombi* (648)
- Ilm. 4:8 – – se ioca oli, ia se ioca ombi, ia se ioca *tuleuainen on* (678).

On tuleva(inen) -tapausten suhteellinen osuus Agricolan liittopreesenseistä on paljon suurempi kuin Erasmusuksen käännöksessä on vastaavien futurimuotojen *venturus est, futurus est* osuus kaikista *-urus est* -muodoista. Olen käynyt osasta Erasmusuksen käännöstä (Matt., Mark., Ap.t., Room., 1. Kor., Ilm.) läpi kaikki *-urus est* -tapaukset. Niitä on yhteensä 86, joista *venturus est* tai *futurus est* -tapauksia 31 eli hiukan yli kolmannes. Agricolalla taas on näissä teksteissä liittopreesensejä yhteensä 32, joista *on tuleva* -tapauksia 20 eli suunnilleen kaksi kolmasosaa.

Agricola on siis paljon herkemmin käyttänyt liittopreesensia *venturus est*- ja *futurus est* -muotojen kuin muiden verbien perifrastisten futuurien vastineena. Muoto *on tuleva(inen)* on nähtävästi kuulostanut hänen korvissaan luontevamalta kuin muiden verbien vastaavat liittomuodot. Tähän on epäilemättä vaikuttanut juuri uskontunnustuksen sanamuoto *ja on sieltä tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita*, joka esiintyy moneen kertaan Agricolankin tuotannossa. Kuten Ikola (1949: 152, 162) huomauttaa, ilmaus *on tuleva* näyttää vakiintuneen uskontunnustukseen jo ennen Agricolaa: kohta esiintyy hänellä uskontunnustuksessa aina tässä muodossa, myös sellaisissa kirjoissa (ABC-kirja, Käsikirja, Messu), joissa *on tekevä* -tyyppiä ei muuten lainkaan tavata. Myös Westhin tekstissä ja Codex B 28:ssa se on aina tässä samassa muodossa (ks. edempää s. 589–590). Kyseessä

on kukaties katoliseen aikaan asti palautuva suomennos latinankielisen uskontunnustuksen sanamuodosta *venturus est*, esim. Missale Aboense s. 238: Et iterum *venturus est cum gloria iudicare viuos et mortuos*.⁶

On tuleva -tapauksia on erityisen runsaasti aivan UT:n alussa. Matteuksen evankeliumissa niitä on kahdeksan, kun muiden verbien liittopreesenssejä on vain kaksi (Matt. 11:10 *walmistapa on*, s. 51; 17:12 *on kerssiue*, s. 70). Näyttääkin siltä, että Agricola on ensiksi käyttänyt suomennoksessaan juuri uskontunnustuksesta tuttua *on tuleva* -sanontaa; kun *on tuleva* -rakenteeseen *tulla*-verbin merkityksen vuoksi luonnostaan liittyi futuurisuus, kääntäjä on alkanut soveltaa tätä futuuriseksi tajuamaansa rakennetta myös muihin verbeihin. Tämäntapaisen kehityskulun puolesta puhuu nähdäkseni sekin seikka, että Agricolan UT:n kuudesta esikuvattomasta *on tekevä* -tapauksesta (ks. s. 586) kaksi ensimmäistä (Luuk. 9:26 ja Joh. 7:42) ovat *on tuleva* -tyyppiä, kun taas jälkipuoliskon neljä tapausta osoittavat itsenäisempää käyttöä: niissä on kaikissa jokin muu kuin *tulla*-verbi (1. Kor. 7:31 *ombi meneue*; 2. Tess. 1:5 *on – – Domitzepa*; 2. Joh. 2 *ombi eleue*; Hepr. 12:11 *ombi andaua*).

On tekevä -rakenteen futuurinen käyttö UT:ssa näyttää siis olevan tulosta kahdesta rinnakkaisesta kehityslinjasta: 1) muodollisena mallina on ensin ollut etenkin Erasmuksen tekstissä usein esiintyvä latinan perifrastinen futuurityyppi *facturus est*; kun tätä vastasi ruotsissa usein rakenne *warder görande(s)*, Agricola saattoi joskus käyttää *on tekevä* -tyyppiä myös jälkimmäisen vastineena ja lopulta ilman esikuvaakin; 2) uskontunnustuksesta vanhastaan tuttu ilmaus *on tuleva* (joka sekin on suomennos latinan perifrastisesta futuurista *venturus est*) antoi tälle rakenteelle ylipäänsäkin futuurista sävyä.

3. Muita *on tekevä* -futuurin esiintymiä

Agricolan Rukouskirjasta olen löytänyt 7 *on tuleva(inen)* -tapausta ja 10 muuta *on tekevä* -futuuria. Viisi on erilaisia hajatapauksia, loput viisi sisältyvät Vanhasta

⁶ Sen sijaan ruotsinkielisessä uskontunnustuksessa ja siitä lainatuissa otteissa on vastaava sanamuoto vielä Agricolan aikana vaihdellut. Esim. ruotsalaisen reformatorisen käsikirjan (HB) ja messun (M) eri laitoksissa on seuraavanlaisia variantteja (ortografisia eroja ei tässä ole otettu huomioon): genom hans kraft som *komma skall* och / til at / döma liffwandes och dödha (HB 1529: 318, 1541 A2a; 1548 A2a); Tädhan *kommandes* til at döma (HB 1529: 341, 1541 D2b, 1548 H2a); tädhan jgen *kommaskolandes* til ath döma (M 1531: 415, 1541 A4a, 1548 B1b); och *skal återkomma* medh herligheet, til at döma (M 1548 B2a).

Miten *on tekevä* -futuuri on tullut suomeen?

testamentista käännettyihin jaksoihin. Ei ole tarkoin selvitetty, mistä kielistä ja millä tavoin Agricola on kääntänyt Vanhaa testamenttia; Viljo ja Kari Tarkiainen mukaan (1985: 172, 223, 239) hän on käyttänyt latinalaista, saksalaista ja ruotsalaista raamatunkäännöstä. Latinalaisena tekstinä Agricolalla on VT:n osalta ollut Vulgata, sillä Erasmushan käänsi latinaksi vain Uuden testamentin. Kaikissa noissa viidessä kohdassa on Vulgatassa yksinäistempus, 1. futuuri. Sen sijaan GVB:ssä on kaikissa *warder görandes* -tyyppi, joka siis on nähtävästi ollut näissä Agricolan lähtökohtana; Lutherin käännöksessä on joka kohdassa *wird tun* -rakenne. Tapaukset ovat seuraavat:

- I 114 Sille Herra *on domitzeuajnen* henen canssans, GVB *warder dömandes* (5. Moos. 32:36)
- I 115 sille hen *on costaua* henen palueliaijns weren, GVB *warder hempnandes* (5. Moos. 32:43)
- I 126 ionga he tesse sijassa *tekeueijset ouat*, GVB *görandes warda* (1. Kun. 8:30)
- I 242 Sille catzo, HERRA *ombi wlgosmeneue* Sijastansa, GVB *warder vthgângandes* (Jes. 26:21)
- I 283 Sine HERRA – – *olet* minun *cuulewajnen*, GVB *warder – – hörandes* (Ps. 38:16).

Rukouskirjan (1544) ja Uuden testamentin (1548) ilmestymisvuosien erosta huolimatta niiden käännoistyön on täytynyt tapahtua suunnilleen samoina vuosina, koska UT:n suomennos on ollut periaatteessa valmiina jo 1543 (ks. esim. Viljo ja Kari Tarkiainen 1985: 181). Niinpä on ymmärrettävää, että Agricola on samoin kuin UT:ssa myös Rukouskirjassa joskus käyttänyt *on tekevä* -futuuria pelkästään ruotsin esikuvan mukaisesti, ilman latinan mallia.

Agricolan myöhemmissä teoksissa, jotka enimmäkseen sisältävät Vanhasta testamentista käännettyjä tekstejä (Psalttari, Veisut ja ennustukset, Profeetat), *on tekevä* -futuuri on kuten sanottu (ks. s. 579) hyvin harvinainen. Pääsyyinä on käsitykseni mukaan se, että Vulgata ei juuri suosi *facturus est* -tyyppisiä futuureja. Kääntäessään Vanhan testamentin jaksoja Agricolalla ei ole ollut niitä silmiensä edessä mallina yhtä tiheästi kuin Uuden testamentin käännoistyön aikana, jolloin hän Erasmusksen käännöksen kautta sai tästä latinan futuurityypistä usein sysäyksen *on tekevä* -futuuriin käyttöön.

Käsi kirjoituksina säilyneissä Agricolan aikalaisteksteissä Upsalan fragmentissa, Westhin tekstissä ja Codex B 28:ssa on kussakin jokunen merkitykseltään futuurinen liittopreesens. Useimmat ovat *on tuleva* -tapauksia. Codex B 28:ssa näitä on kolme (SKM I: 8, 74, 174), kaikki uskontunnustukseen kuuluvia. Vastaavat

tapaukset ovat myös Westhin tekstissä (SKM I: 9, 75, 175), ja siinä on lisäksi kaksi muuta *on tuleva(inen)* -esiintymää (mts. 83, 131).

Upsalan fragmentissa futuurisia liittopreesensejä on kaksi, toinen *seisoa-* ja toinen *antaa-*verbistä:

Silloin se wanhurscas *on seijsouainen* ychdes swress vscalluxesa (Penttilä 1942: 117) – Vulg. Tvnc *stabunt* iusti, GVB TÅ *warder* then rettferdighe *ståndandes*, L Als den *wir* (*sic*) der Gerechte *stehen* (Viis. 5:1)

– – hän päästä sielun *colemast*, ia *on p[eit]täuä* coko synnin iokon (mts. 119) – Vulg., Er. *operiet*, NT *wardher skylandes*, GVB *skyler*, L *wird bedecken* (Jaak. 5:20).

Myös Westhin tekstissä on kaksi tapausta, joissa pääverbinä on muu kuin *tulla*:

– – että *caickia mitkäs Jumalalda anot*, Jumala sinulle *andauainen on* (SKM I: 83) - Vulg. *dabit*, Er. *daturus* – – *sit*, NT, GVB *wardher* – – *geffuandes*, L *wird* – – *geben* (Joh. 11:22)

– – *nin on möss Jumala ne nuccunuet* Jesusen *cautta edestouainen* hänen *cansans* (mts. 91) – Vulg., Er. *adducet*, NT *wardher* – – *framhaffuandes*, GVB *skal* – – *framhaffua*, L *wird* – – *füren* (1. Tess. 4:14).

Epäilemättä näidenkin yksittäisten *on tekevä(inen)* -esiintymien taustalla on uskontunnustuksen sanamuodon, latinan perifrastisen futuurin ja ruotsin *warder görande(s)* -tyypin vaikutus.

Jälkimmäiseen Westhin tekstin esimerkkiin liittyy vielä kiinnostava detajli: rivin yläpuolelle on *Jumala*-sanana kohdalle kirjoitettu latinan *portare* 'tuoda' -verbin partisiipin futuuri *portatur*⁹ [= *portaturus*, 'vastedes tuova'], ja *edestouainen*-sanana yläpuolelle on merkitty samasta muodosta lyhenne *pturus*. Sanojen kirjoittaja (varmaankin eri henkilö kuin tekstin alkuperäinen suomentaja) näyttää halunneen tällä latinalaisella vastineella selittää oudontuntuista, selvästikin NT:n *framhaffuandes*-sanana mukaan seipitettyä *edestouainen*-muotoa. Myös tämän tuntemattoman kommentoijan mielessä suomen *tekevä(inen)*-muoto on siis assosioitunut latinan *facturus*-muotoon.

Vuoden 1642 Raamatussa futuurimerkityksinen liittopreesens ja -imperfekti ovat suhteellisesti yleisempiä kuin Agricolan kääntämissä Raamatun osissa. Tämä johtuu lähinnä siitä, että 1600-luvun käännöskomitea on tietoisesti karsinut Agricolan *pitää tekemän* -tyyppisiä futuureja ja korvannut niitä muilla futuuri-ilmauksilla (Ikola 1949: 144, 188). Voinee sanoa, että juuri vuoden 1642 Raamattu on vakiinnuttanut *on tekevä* -rakenteen juhlavassa tyylilajissa käytettäväksi futuurin ilmaisimeksi. Mutta voinee sanoa myös, että ilman Erasmus Rotterdamilaisen vaikutusta tämä futuurityyppi ei ehkä olisi lainkaan päässyt juurtumaan suomen kirjakieleen.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- Mikael Agricolan Teokset I–III. Uudistettu näköispainos. WSOY, Porvoo 1987.
- BLASS, FRIEDRICH 1965: Grammatik des neutestamentlichen Griechisch. Bearbeitet von Albert Debrunner. 12. Auflage. Göttingen.
- Er. = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia VI. Lugduni Batavorum 1705. (Näköispainos: The Gregg Press Limited, London 1962.) [Sisältää Erasmusuksen julkaiseman kreikankielisen Uuden testamentin v:n 1535 laitoksena sekä Erasmusuksen latinankielisen käännöksen.]
- GVB = Biblia: Thet är, All then Helgha Scrifft, på Swensko. Vpsala 1541. (Facsimile-upplaga. Malmö 1960.)
- HAKULINEN, LAURI 1961: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen, korjattu painos. Otava, Keuruu.
- HB 1529 = Een handbock på Swensko, ther doopet och annat mera vthi stäär. Stocholm. (Samlade Skrifter af Olavus Petri. Utgifna af Sveriges Kristliga Studentrörelses förlag under redaktion af Bengt Hesselman. II s. 311–367. Uppsala 1915.)
- HB 1541 = Een Handbook, ther vthi Döpelsen och annat meer Christeligha förhandlas. Vpsala.
- HB 1548 = Een Handbook, ther vthi Döpelsen och annat meer Christeligha förhandlas, förbettrat och förmerat. Stocholm.
- HJELT, ARTHUR 1909: Mikael Agricola Uuden Testamentin kääntäjänä. – Suomen kirkkohistoriallisen Seuran pöytäkirjat liitteineen 8 s. 41 – 66. Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1949: Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen. I. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa XXXII. Turku.
- 1950: Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen. II. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa XXXIV. Turku.
- 1960: Perfektin ja pluskvamperfektin synnystä. – Virittäjä 64 s. 364–371.
- Index Agricolaensis I–II. Toim. Esko Koivusalo, Irene Hellemaa, Anja Lehtimäki, Riitta Suhonen. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 11. Helsinki 1980.
- ITKONEN-KAILA, MARJA 1992: "Ja Jerusalem pite tallattaman pacanoilda". – Virittäjä 96 s. 137–164.
- KAUKONEN, VÄINÖ 1984: Elias Lönnrotin Kanteletar. SKST 386. Helsinki.
- L = D. Martin Luther, Die gantze Heilige Schrifft Deudsch, Wittenberg 1545. Herausgegeben von Hans Volz unter Mitarbeit von Heinz Blanke. Textredaktion Friedrich Kur. München 1972.
- LINDQVIST, NATAN 1941: Nya Testamentet i Gustaf Vasas Bibel under jämförelse med texten av år 1526. Uppsala.
- M 1531 = Then Swenska Messan. Stocholm. (Samlade Skrifter af Olavus Petri. Utgifna af Sveriges Kristliga Studentrörelses förlag under redaktion af Bengt Hesselman. II s. 405–426. Uppsala 1915.)
- M 1541 = Messan på Swensko. Vpsala.
- M 1548 = Messan på Swensko, förbettrat. Stocholm.
- Missale Aboense, secundum ordinem fratrum praedicatorum (1488). Näköispainos. Toimittanut Martti Parvio. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura. Porvoo 1971.
- NIKKILÄ, OSMO 1993: Agricola ja kumppanit. Vanhimman raamatunkielemme äänne- ja muoto-opillisia piirteitä. – Virittäjä 97 s. 594–610.
- NT = Thet Nyia Testamentit på Swensko af år 1526. Ånyo utgifvet af Aksel Andersson. Uppsala 1893.
- PENTTILÄ, AARNI 1942: Upsalan suomenkielisen (1500-luvulta polveutuvan) evankeliumikirjan katkelma. Suomi 101 s. 95–120. Helsinki.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1988: Agricolan kieltolause. – Mikael Agricolan kieli (toim. Esko Koivusalo, Tietolipas 112, Juva) s. 69–93.

SKM I = Suomen kielen muistomerkkejä I. Mikael Agricolan Käsikirja ja Messu. Julk. E. N. Setälä ja K. B. Wiklund. SKST 82. Helsinki 1893.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

TARKIAINEN, VIJO – TARKIAINEN, KARI 1985: Mikael Agricola, Suomen uskonpuhdistaja. Otava, Keuruu.

Vulg. = Biblia Sacra, Ex postremis Doctorum omnium vigiliis, ad Hebraicam veritatem, & probatissimorum exemplarium fidem. Lugduni 1542.

Über den Ursprung des finnischen Futurs vom Typ *on tekevä*

MARJA ITKONEN-KAILA

Unter den Tempora des Finnischen ist kein eigentliches Futur. Eine künftige Handlung wird in der Regel mit dem Präsens ausgedrückt, z.B. *Hän lähtee syksyllä pitkälle matkalle* 'Er geht im Herbst auf eine lange Reise'; *Soitan sinulle ensi viikolla* 'Ich rufe dich nächste Woche an'; *Tähän me istutamme ruusupensaita* 'Hierhin pflanzen wir Rosenstöcke'.

Anstelle des Präsens werden zuweilen periphrastische Formen verwendet, deren es zweierlei gibt. Zum einen verwendet man Konstruktionen des Typs (*hän*) *tulee tekemään* 'er wird tun', eig. »er kommt zu tun«, zum anderen Konstruktionen des Typs (*hän*) *on tekevä*, dessen Bestandteile das Verb *olla* 'sein' und das 1. Partizip Aktiv des Hauptverbs sind (also etwa »er ist tuend«). Die Verwendung dieses Futurtyps beschränkt sich vornehmlich auf die Schriftsprache; er hat zunächst einen feierlichen und altertümelnden Unterton.

Eine vergleichbare Konstruktion begegnet in gewissem Umfang auch in den finnischen Dialekten, wo sie jedoch keine eindeutig futurische Bedeutung hat. In den Dialekten drückt die Form *on tekevä* aus, daß eine Handlung beabsichtigt oder unumgänglich ist, z. B. »Kyllä minä maksan ja olen maksava (= ja minun täytyy maksaa, ich muß bezahlen)«.

Das Futur vom Typ *on tekevä* begegnet bereits in der Sprache des finnischen Reformators Mikael Agricola (ca. 1510–1557). Den überwiegenden Teil seiner umfangreichen Produktion bilden Übersetzungen aus dem Lateinischen, Deutschen oder Schwedischen. Es wurde bereits früher nachgewiesen, daß das Futur vom Typ *on tekevä* am häufigsten in Agricolas finni-

scher Übersetzung des Neuen Testaments auftritt, bei der er neben dem griechischen Original auch die Übersetzungen in alle diese drei Sprachen verwendete. In den anderen Werken Agricolas begegnet dieser Futurtyp sehr selten.

Da die rein futurische Verwendung dieser Konstruktion nicht auf die Volkssprache zurückgeht, wurde das Vorbild in den von Agricola verwendeten fremdsprachigen Texten gesucht. Man konnte denn auch feststellen, daß in zahlreichen im Neuen Testament vorkommenden Fällen dem Futur vom Typ *on tekevä* im lateinischen Text der periphrastische Futurtyp *facturus est* und in der schwedischen Übersetzung der Typ *varder görande(s)* (etwa »wird tuend«) entspricht; beide stehen der Form nach der Konstruktion *on tekevä* nahe. Daneben gibt es jedoch eine beträchtliche Anzahl bisher ungeklärter Stellen, wo Agricola dem Anschein nach diesen Typ völlig selbständig verwendet hat.

Die Verfasserin weist jedoch nach, daß nahezu alle »selbständigen« Ausdrücke vom Typ *on tekevä* bei Agricola ebenfalls nach dem Vorbild des lateinischen Typs *facturus est* gebildet sind. Die bisherige Forschung hat nicht beachtet, daß Agricola bei der Übersetzung des Neuen Testaments neben der Vulgata als zweiten lateinischen Text auch die lateinische Übersetzung des Neuen Testaments von Erasmus heranzog. Erasmus verwendet das periphrastische Futur (*facturus est*) wesentlich häufiger als die Vulgata, wo das sog. 1. Futur (*faciet*) üblicher ist; gerade in der Übersetzung des Erasmus finden sich die Vorbilder für nahezu alle »ungeklärten« Futurkonstruktionen Agricolas.

Miten *on tekevä* -futuuri on tullut suomeen?

Nach Ansicht der Verfasserin ist also die futurische Verwendung der Konstruktion *on tekevä* im Finnischen auf den Einfluß

des Lateinischen und speziell der Latinität des Erasmus zurückzuführen.